

De la llum i la foscor que guarden les històries

Crítica de Míriam El Mouhadab Carbonell de la novel·la 'Et vaig donar ulls i vas mirar les tenebres' (Anagrama, 2023), d'Irene Solà | «Les dues últimes obres d'Irene Solà són cara nord i cara sud d'una mateixa intenció narrativa i literària que pivota al voltant d'aquelles històries que queden mig enterrades pel paisatge, per les cases i per les cuines, l'espai de la llar on sembla que sempre passin les coses importants»

«Aquesta història, és una història, sobretot, de dones supervivents», escriu El Mouhadab. | Sara Blázquez

Et vaig donar els ulls i vas mirar les tenebres, tercera obra d'Irene Solà, situa al lector al bell mig del Montseny per contar la història d'una nissaga de dones les quals continuen habitant de manera eterna la llar que les marca i les fa perviure per sempre. Aquesta novel·la de l'autora de Malla no ha fet tant soroll ni ha causat la fascinació de *Canto jo i la muntanya balla*, aspecte que més d'una crítica i més d'una veu autoritzada del panorama català apuntava els darrers dies de l'any amb les criticades llistes dels llibres de l'any o amb la publicació de les nominacions de premis que s'atorguen a obra publicada. I sí, certament, aquesta obra ha estat més sigil·losa, però mereix la mateixa atenció que l'anterior novel·la. Sobretot, perquè, des del meu punt de vista, s'articulen des d'una ambició comuna, o més aviat volen arribar al mateix cim per dos vessants diferents, són cara nord i cara sud d'una mateixa intenció narrativa i literària que pivota al voltant d'aquelles històries que queden mig enterrades pel paisatge, per les cases i per les cuines, l'espai de la llar on sembla que sempre passin les coses importants.

Igual que a *Canto jo i la muntanya balla*, l'espai on se situa l'obra és fonamental i és la coartada

necessària per desplegar la història que, al mateix temps, serveix com marc referencial de la història entre el passat, extens i, aquest cop, abastable, i un present que s'emmarca en una mesura temporal molt contreta, un dia.

El llibre s'inicia i gira al voltant d'una sola escena que serveix de porta d'entrada de la història: els últims moments de vida de la Bernadeta a una cambra del Mas Clavell. Així, mortes i vives, i també els lectors, esperen que aquesta mort es produeixi en algun moment del llibre. Aquesta escena, en part, simbolitza el canvi d'estat d'un element que connectava amb un passat cada cop més llunyà i menys recordat que només té amb comú amb el present les parets del Mas. A partir d'aquí, amb un conjunt de vaivens anem coneixent la història de les dones del Mas Clavell, aquesta història xica, sovint invisible, per la història. Una història gran que queda en un segon pla, mencionada des del detall i l'anècdota, com les boines carlistes que segurament volen fer referència a la Matança de Collformic ocorreguda durant la tercera guerra carlina o els emboscats o el bombardeig de Sant Hilari Sacalm que ens ajudaven a situar-nos als voltants de la Guerra Civil o el personatge d'en Pantano simbolitzant tota la construcció dels pantans, segurament de Sau i de Susqueda, entre finals dels quaranta i principi dels cinquanta, el qual, ens relatava un Vic del qual encara en queden rastres. Així, la Història pot ser un correlat del qual se'n pot més o menys prescindir, però ofereix aquests detalls contextuals que ajuden el lector a ancorar-se al recorregut temporal de la història. De fet, diria que és una de les grans virtuts d'aquesta novel·la de Solà, que sense ajuda gràfica i a través d'engrunes històriques teixeix la vida de les dones de Mas Clavell amb tot de salts temporals que, si el lector està atent, funciona perfectament, ja que ha aconseguit trenar les dues línies temporals que van a ritmes molt diferents.

Gemma Medina, a la crítica de l'obra a La Lectora, apunta a dos aspectes que m'agradaria tornar a destacar i que potser no se li destaca prou en altres articles, crítiques i ressenyes que he llegit. La primera és aquest retorn a l'escatologia a la literatura catalana, un camp que diria que és eminentment català i que amb el pas dels anys sembla que hagi quedat entaforat a la folklorització pretesa de la identitat catalana. Aquesta escatologia oficiada per les dones mortes de Mas Clavell és exercida des de la quotidianitat i amb un cert instint de supervivència. Ara bé, l'escatologia ja hi era a *Canto jo i la muntanya balla*, precisament, al capítol de «El nom de les dones»: «I és la primera a fer pipí quan trobem creus a les muntanyes, i d'entaforar-hi les anques. I és la primera de fer caca sota l'arbre on ens van penjar. Fa unes caques dures i senceres i ben fetes i somriu com un ratolí mentre està ajupida. I és la primera que caga també si trobem capelletes i ermites amagades.» (Solà, 2019: 20). La segona és aquest humor poc comú que processen les dones de l'obra, un humor carregat de la resignació de la vida viscuda i que amb això n'hi ha prou, que no cal anar-se lamentant del que a una l'hi ha tocat viure. Evidentment, escatologia i humor molts cops s'entrellacen al llarg de l'obra, un humor que a *Canto jo* només hi respirava en alguns moments i d'una manera menys precisa. Aquest humor té un gran aliat que es manté misteriós durant tota l'obra: el narrador. El fet que el narrador no sigui contemporani fa que la realitat immediata i reconeixible del lector sigui relatada des d'aquesta estranyesa d'algú que almenys és del segle passat. El toc d'humor fa afecte perquè dos dels grans objectes del segle XXI són dits diferents, el mòbil és un mirallet màgic ?que el meu cap no pot evitar pensar en el telemirallet de les espies de veritat? i el cotxe és un carro sense cavalls.

Ara bé, l'escatologia no és l'únic que tenen un comú les dones del Mas Clavell i les bruixes ?tremantinaires, fetilleres, metzineres, dones al marge del patriarcat, o com vulgueu dir-ne?, comparteixen una cosa prou important algunes d'elles: el nom. A *Canto jo i la muntanya balla* teníem n'Eulàlia ?que explicava històries?, na Joana ?la més vella de totes?, na Dolceta ?que tot el dia riu?, na Margarida ?que tot el dia plorava?, i també hi ha la Blanca, la dona que pareix al capítol «Estibar criatures» i té una nena a qui li diuen Bruna. A *Et vaig donar ull i vas mirar les tenebres* tornem a tenir una Joana, com a matriarca, una Margarida i una Blanca, les quals són germanes, l'Elisabet, l'Àngela, la Bernadeta, la Dolça, la Marta i l'Alexandra.

Però, les dones de *Et vaig donar ull i vas mirar les tenebres*, sí que queden marcades per aquest pacte amb el diable de la Joana com un pecat original que fa que els homes morin o marxin del Mas Clavell i a les dones sempre les hi falti una cosa: «Ho va entendre. Va comprendre que tot

té un preu. I que el preu és massa car, sempre. I que després del tracte que havia fet i desfet amb el dimoni, gràcies al dit petit del peu que li faltava al seu marit, a tota la seva progènie els havia de mancar alguna cosa» (Solà, 2023: 22). El diable va apareixent però en cap moment amb una gran càrrega negativa o simbolitzant tots els mals del món. De fet, potser, s'esperaria que tingués més presència per la dimensió fosca del títol, per la il·lustració de la portada i pel que significava aquest pacte. Sí que apareix vinculat al sexe, el qual també és vist com una cosa bruta, com una necessitat o experiència que cal mantenir en les tenebres. Però, aquesta història, és una història, sobretot, de dones supervivents. Una història d'històries de les dones que s'aferren als llocs, que s'hi lliguen com gosses. I Solà, ens ensenya i ens conta, que un dia poden ser moltes vides.